

УМОВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ДЕРЖАВИ

Визначено процеси інтернаціоналізації і глобалізації на сучасному етапі розвитку та сприяння посиленню взаємозалежності національної економіки. Проаналізовано сучасну політику ТНК при розміщенні ПІІ, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних компаній.

Ключові слова: глобалізація, інвестиційна політика, інноваційний процес, інституційний ринок, інтеграція, конкурентні переваги, управлінський потенціал.

Определены процессы интернационализации и глобализации на современном этапе развития и содействия усилению взаимозависимости национальной экономики. Проанализирована современная политика ТНК при размещении ПИИ, которая способствует повышению конкурентоспособности национальных компаний.

Ключевые слова: глобализация, инвестиционная политика, инновационный процесс, институциональный рынок, интеграция, конкурентные преимущества, управленческий потенциал.

The processes of internationalization and globalization on the modern stage of development and assistance to strengthening of interdependence of national economy are defined. The modern TNC policy toward the placement of direct foreign investments, which is instrumental for increased competitiveness of national companies is analysed.

Key words: globalization, investment policy, innovations process, institutional market, integration, competitive preferences, administration potential.

Нові податкові та регуляторні дії повинні враховувати ефект корупції, використовуючи принципи простоти і стабільності. Прості та прозорі правила роблять їх доступними для розуміння і дотримання інвесторами. Якщо загальні податкові та регуляторні правила прийнятні, вони мають зберігатися стабільними, хоча б у середньостроковій перспективі. Це допоможе зменшити невизначеність у процесі прийняття рішень і позитивно вплине на обсяги інвестицій та майбутнє піднесення економіки. Іноземні інвестори очікують запровадження регуляторного режиму із зрозумілими та прозорими правилами. Це є фундаментальною основою ринкової економіки.

Разом з тим слід зазначити, що Україна є учасником загальносвітових процесів глобалізації фінансових потоків. Інвестиції пов'язані з глобалізацією настільки тісно, що під її дією інвестиційні процеси виходять на новий рівень: за структурною будовою, територіальною ознакою поширення основного масиву інвестицій та окремих видів; з позицій природи їх здійснення; за мотиваційними критеріями і, звичайно, економічними і соціальними наслідками, які виявляються в результаті використання інвестицій.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми державної інвестиційної політики на національному та галузевому рівнях досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Серед зарубіжних науковців слід відмітити праці Г. Дж. Александера, Дж. Бейлі, Л. Дж. Гітмана, М. Д. Джонка, П. Самуельсона, А. Сміта, І. Фішера, Д. Хікса, У. Шарпа; вітчизняних – О. М. Алімова, О. І. Амоші, В. Д. Базилевича, І. А. Бланка, М. П. Бутка, О. Д. Василика, В. М. Гейця, Б. М. Данилишина, О. М. Іваницької, Д. В. Карамішева.

Постановка завдань:

– визначити процеси інтернаціоналізації і глобалізації на сучасному етапі розвитку та сприяння посиленню взаємозалежності національної економіки;

– проаналізувати сучасну політику ТНК при розміщенні ПІІ, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних компаній.

Результати

Глобалізація інвестиційних процесів забезпечує унікальні можливості динамічно економічного зростання країни, яке створить сприятливе ринкове середовище для зростання інвестицій в економіку.

Глобалізація світової економіки визначає нові умови інвестиційної діяльності на світовому фінансовому ринку і для України. Вона відкриває перед нашою країною перспективи для залучення величезних фінансових ресурсів, а з іншого боку – посилює міжнародну конкуренцію за ці ресурси. Процеси інтернаціоналізації та глобалізації на сучасному етапі розвитку сприяють посиленню взаємозалежності національної економіки, що зближує механізми та інструментарії в різних моделях, застосовуваних для досягнення таких економічних цілей, як постійне і рівномірне економічне зростання, збільшення зайнятості, стабілізація грошового обігу й курсу валют, підвищення добробуту та поліпшення якості життя людей. Це стосується і прямих капітальних інвестицій, і фінансових операцій. Роль цих двох інструментів постійно зростала після Другої світової війни, але в останні роки прискорився процес глобалізації саме фінансових ринків, що зумовило тісний взаємозв'язок між рухом валютних курсів, банківським відсотком та котируванням акцій у різних країнах. По суті, глобальну економіку необхідно розглядати як глобальну капіталістичну систему [2, с. 42].

Переваги нинішньої глобальної капіталістичної системи виявляються тільки в результаті виважених і наполегливих зусиль у виправленні й зменшенні її недоліків. Причому глобалізацію треба розглядати як об'єктивний процес розвитку прямих іноземних інвестицій. Саме набуття прямими іноземними інвестиціями лідируючої ролі серед усіх форм міжнародних економічних відносин, власне, і є однією з ознак глобалізації інвестиційних процесів. Це свідчить про те, що формування світової економіки перейшло від стадії світового ринку до стадії світового виробництва. Економічна теорія передбачає можливість як заміщення іноземних інвестицій та зовнішньої торгівлі, так і їх взаємодоповнення. У сучасних умовах потоку прямих іноземних інвестицій як системоутворювальному фактору світового виробництва надається більше значення, ніж практиці зовнішньої торгівлі.

Глобалізація інвестиційних процесів включає також становлення та розвиток глобальних транснаціональних корпорацій (які вважаються рушійною силою глобалізації) і виявляється не лише у збільшенні обігу міжнародних інвестицій, виникненні нових фінансових інструментів, розширенні можливостей для інвесторів і позичальників, а й у створенні єдиного інвестиційного ринку без кордонів.

У ролі прямого інвестора частіше виступають транснаціональні корпорації, які й формують світовий інвестиційний ринок. Перенесення значної частини виробництва за кордон, створення там великої кількості філіалів, інтегрованих в єдину мережу виробництва товарів і послуг, дає змогу транснаціональним корпораціям використовувати ресурси і конкурентні переваги багатьох країн. Стрімке зростання масштабів мережі під-

приємств ТНК у світі підтверджують такі дані. Якщо після Другої світової війни вони створювали приблизно 100 іноземних філіалів за рік, то зараз майже в тисячу разів більше. У світі налічується понад 800 тис. іноземних філіалів, якими володіють 63 тис. батьківських компаній. При цьому 270 тис. філіалів розміщені в розвинутих країнах, 360 тис. – у тих, що розвиваються, і 170 тис. – у країнах з перехідною економікою. Нині ТНК контролюють орієнтовно 80 % світового технологічного потенціалу в приватному секторі і приблизно стільки ж – у торгівлі [1, с. 45].

Серед чинників, що визначають інвестиційні рішення ТНК, можна виділити три загальні групи, а саме: політику країн, активні доходи, що здійснюються країнами для стимулювання і полегшення надходження інвестицій, показники їх економічного розвитку. Відносне значення різних чинників, що визначають розміщення ПІ, залежить від цілей і характеру інвестицій, відповідної галузі й обсягу та стратегії інвесторів. Наприклад, різні цілі інвестицій можуть виявлятися в різній структурі їх розподілу залежно від стратегії інвестора. Розширення можливостей ТНК у розміщенні інвестицій є найважливішою зміною підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції в умовах лібералізації і глобалізації світової економіки. Завдання полягає в тому, щоб створити оптимально підібране і бажано єдине в своєму роді поєднання цих чинників відповідно до стратегій ТНК, прагнучи до підвищення конкурентоспроможності [4, с. 153; 5, с. 205].

Сучасна політика ТНК при розміщенні ПІ сприяє також підвищенню конкурентоспроможності національних компаній. Зокрема, політика, спрямована на зміцнення інноваційних систем і заохочення поширення технологій, має велике значення, оскільки від неї залежить можливість створення нових активів у вигляді технологічного та інноваційного потенціалу. Витрати на НДДКР займають досить велику частку в бюджеті більшості корпорацій. Унаслідок цього вплив ТНК на науково-технічний прогрес у світовому масштабі досить значний, вони визначають напрями його розвитку і відповідно структурні зрушення у світовій економіці. Високий рівень інноваційного впливу потужних ТНК на світове господарство зумовлюється їх величезними фінансовими можливостями. Багато малих і середніх підприємств беруть активну участь у створенні нововведень, але для промислового освоєння винаходів потрібні непомірно для них витрати на модернізацію устаткування і виробничого процесу, на організацію збуту, враховуючи й витрати на рекламу. Тому ТНК не тільки самі створюють технічні новинки, а й купують винаходи у малих підприємств, щоб довести їх до масового виробництва, виступаючи у даному разі в ролі активних користувачів нововведень.

Завоювання й утримання позицій на світових ринках високотехнологічної продукції досягається в жорсткій конкурентній боротьбі. Переваги в ній

забезпечуються не стільки цінами на продукцію, скільки її споживчими властивостями та якістю, удосконалення котрих неможливе без опори на інновації. Оскільки інноваційні процеси інтенсифікуються лише при відповідній зацікавленості бізнесу і стимулюючій ролі держави, остільки за конкуренцією високотехнологічних товарів і послуг все чіткіше виявляється конкуренція податкових систем і державного регулювання, наукових потенціалів, системи освіти, охорони здоров'я, рівня культури і людського потенціалу різних країн. У конкурентній боротьбі компанії і фірми використовують не тільки свою власну економічну потужність, але і всі національні конкурентні переваги і можливості держави [3, с. 252]. Слід зазначити, що налагодження зв'язків транснаціональних компаній із національними виробниками є важливою умовою позитивного впливу ПІІ на економіку країни-реципієнта та найбільш потужним каналом для трансферу навичок, знань і технологій від іноземних філій у національну економіку. Такі зв'язки вигідні як для іноземних філій, так і для вітчизняних постачальників, а також у цілому для економіки країни, де вони формуються.

Для іноземних філій зв'язки з місцевими постачальниками забезпечують зниження виробничих витрат у країнах-реципієнтах, дають змогу підвищувати рівень спеціалізації та гнучкості при зорієнтованій адаптації технології та продукції для національних умов. Наявність розвинутих у технологічному плані постачальників може відкрити іноземним філіям доступ до зовнішніх технологічних і кадрових ресурсів й тим самим забезпечити стимулювання їх власних інноваційних зусиль.

Прямим впливом таких зв'язків на національних постачальників, як правило, є зростання виробництва і зайнятості. Ці зв'язки можуть також стати каналом для обміну знаннями і навичками між фірмами, які співпрацюють. Щільна мережа зв'язків може зробити внесок у підвищення ефективності виробничої діяльності, зростання обсягів виробництва, нарощування технологічного й управлінського потенціалу, а також у диверсифікацію ринків. І, нарешті, для країн-реципієнтів у цілому такі зв'язки є поштовхом до економічної активності, а там, де місцеві ресурси заміщують імпортовані, – поліпшення стану платіжного балансу. Зміцнення позицій національних постачальників може привести до руху матеріальних та нематеріальних активів в інші галузі економіки і сприяти динамічному розвитку підприємницького сектора.

Для ілюстрації позитивного впливу ПІІ на економіку країни-реципієнта можна навести приклад Угорщини, де домінуючу роль в освоєнні економіки відіграли транснаціональні корпорації. Зі 100 найбільших ТНК світу стійкі позиції на угорському ринку мають 48. На частку транснаціональних корпорацій припадає 75-80 % іноземних інвестицій в економіку країни, їх дочірні підприємства і філії, засновані на території

Угорщини, забезпечують близько 30 % ВВП і 65 % угорського експорту матеріалів та продукції обробної промисловості. У сфері фінансового бізнесу ТНК перебуває в обігу до 63 % сумарного акціонерного капіталу угорських банків [6, с. 69].

Форсоване надходження іноземного капіталу зумовило докорінну зміну структури угорської економіки. У країні було створено такі нові для неї галузі промисловості, як виробництво легкових автомобілів, побутової електроніки, засобів мобільного зв'язку. Угорське автомобілебудування, наприклад, забезпечує сьогодні майже 8,5 % ВВП країни, а разом з усіма суміжними видами виробництва – 10-11 %. Ряд ТНК заснували на території країни свої виробничі центри. Усе це дало змогу зберегти за угорською обробною промисловістю роль важливого джерела економічного зростання та забезпечити випереджальний розвиток найбільш перспективних підгалузей [6, с. 26].

Значне зростання потужності ТНК (у деяких з них обсяг виробництва порівнюваний за величиною з ВВП досить великих країн) змінило розстановку сил на міжнародній арені, послабило роль національних держав. Якщо раніше основними гравцями у сфері міжнародних економічних відносин були держави, то в подальшому ситуація змінилась на користь міжнародних і деяких регіональних організацій, а останнім часом ТНК значно потіснили держави і зайняли свою нішу в системі міжнародних відносин. Очевидно, що сучасна світова економіка розвивається в напрямі створення єдиного економічного простору, де основними суб'єктами господарських відносин стають уже не країни, а багатонаціональні компанії та їх альянси.

Розвиток теоретичної бази міжнародної економіки почався зі створення теорії міжнародної торгівлі товарами та послугами. Теорії ж прямих іноземних інвестицій фактично з'явилися тільки у 60-ті рр. минулого століття. Існуючі до цього неокласичні і неокейнсіанські концепції руху прямих іноземних інвестицій в основному мали відносний характер.

Традиційне применшення значення іноземних інвестицій пояснюється і тим фактом, що регулюванню руху інвестицій у світовій економіці і сьогодні приділяється менше уваги, ніж регулюванню руху товарів. Зараз не існує єдиної міжнародної організації, яка займається регулюванням іноземних інвестицій. Якщо у сфері міжнародної торгівлі від часів закінчення Другої світової війни існує ГАТТ/СОТ, чийм глобальним правилам торгівлі підпорядковуються компанії всіх країн, то щодо прямих іноземних інвестицій поки що не прийнято жодного такого правила.

Спираючись на вищевикладене, можна зробити висновок, що модель світової економіки, яка традиційно склалася в науці і ґрунтується на пріоритеті торговельних зв'язків, недооцінює значення інвестиційного співробітництва між країнами. Між іншим, нинішній стан речей дає змогу стверджувати про те, що в глобальному економічному просторі формується новий тип економіки, який

ґрунтується на пріоритеті інвестиційних зв'язків у міжнародних відносинах.

Українські компанії докладають зусиль для залучення капіталу солідних західних інвесторів, використовуючи нові для країни методи. Це, зокрема, упорядкування фірмового кредитно-інвестиційного рейтингу головними західними інвестиційними компаніями і консалтинговими агентствами, вихід на основні фондові біржі високорозвинених країн (Нью-Йорк, Лондон, Франкфурт). Водночас успіх корпоративної стратегії українських фірм щодо залучення іноземних інвестицій вирішальною мірою буде визначатися ефективністю заходів для поліпшення інвестиційного клімату в загальнодержавному масштабі.

Позитивні аспекти нової моделі розвитку національної економіки тісно пов'язані з перевагами глобалізації. Вона знижує і в кінцевому підсумку ліквідує будь-які бар'єри на напрямках транскордонного переміщення товарів, капіталу та послуг, що нормативно позначається на відносинах між країнами. Глобалізація виявляється і в уніфікації регулювання, що полегшує доступ на зарубіжні ринки, забезпечує стандартизацію вимог до переміщення капіталу і платіжно-розрахункових операцій. Звідси – інтенсифікація потоків інвестиційних і фінансових коштів.

Процес глобалізації обов'язково призведе до того, що інвестори почнуть переорієнтовуватися на сектор світового ринку з підвищеною дохідністю і намагатимуться залишити сфери, які жорстко регулюються більш інтенсивною конкуренцією. Інвестори досить вимогливі й до якості інституціонального середовища. В умовах глобалізації інституціональна сфера виступає фактором конкурентних переваг. Ідеться про високорозвинутий фондовий ринок, без наявності якого інвестиційний капітал уже не матиме глобальних можливостей, про венчурний малий бізнес, що забезпечує ТНК вигідність інноваційного розвитку, про інвестиційно-фінансовий стратегічний контур, без побудови якого вразливими виявляться найбільш важливі для країни довгострокові вкладення.

Таким чином, основні результати глобалізації інвестиційних процесів у контексті їх впливу на економічне зростання можна звести до такого:

– *збільшення валових потоків капіталу*. Динаміка співвідношення сум припливів і відпливів інвестицій до номінального ВВП показує, що валові потоки капіталу за останні десять років істотно збільшилися. Міжнародні інвестиції виступають за рушійні механізми поліпшення внутрішньої структури національної економіки та підвищення її адаптаційного потенціалу до кон'юнктурних шоків на рівні міжнародної економіки;

– *синхронізація руху цін*. Посилення міжнародного руху капіталу і пов'язане з ним зменшення різниці у відсоткових ставках на різних ринках призводять до синхронізації руху цін на активи. Наслідком такої синхронізації є поступове по-

слаблення міжнародної диверсифікації інвестицій. Якщо ситуація на різних ринках буде розвиватися паралельно, то переваги від диверсифікації інвестицій почнуть різко зменшуватися.

Фондові ринки стають факторами, що визначають структуру фінансового сектора. Відомі моделі фінансування інвестицій – банківська і ринкова – ще нещодавно чітко розмежовувались залежно від регіонів локалізації. Зокрема, модель інвестування через фінансові ринки вважалась англо-американською, тоді як модель фінансування, в якій провідна роль належала банківській системі, – континентальною.

Внаслідок процесу сек'юритизації банківський сектор втрачає свою роль як механізм перерозподілу фінансових коштів і віддає її фондовому ринку, причому самі банки переорієнтовуються з традиційних кредитних на фондові ринки. Чіткі ґносеологічні та праксеологічні межі між цими двома моделями розмиваються, що пов'язується зі специфікою розподілу ринків. Тобто актуалізація схильності до ризиків як передумова швидкого економічного зростання на основі найоптимальнішої алокації ресурсів призводить до посилення ролі фондового інвестування;

– *зміна структури фінансових інструментів ринку* на користь інструментів реального сектора – корпоративних цінних паперів та їх похідних. Валюта як інструмент фінансового ринку поступово втрачає самостійне значення. Зростання масштабів руху капіталу дедалі більше позначається на тому, що валютні операції обслуговують рух потоків інвестицій. Швидко зростає в абсолютному і відносному вираженні сектор корпоративних цінних паперів. Одним із найсуттєвіших чинників його зростання, як відмічалось, стали останнім часом транскордонні операції (діяльність ТНК);

– *зростання масштабів глобального технологічного переозброєння фінансових ринків на основі інтернет-технологій*. Інтернет-технології не лише усувають кордони між фінансовими ринками, а й сприяють встановленню безпосередніх зв'язків між інвестором та емітентом, що значно підвищує ефективність міжнародної інвестиційної діяльності.

Висновки

Вищевикладене безпосередньо пов'язане з інтегруванням економіки України в глобальний простір. Відсутність взаємної інтеграції є свідченням закритості або інвестиційної непривабливості. Україна повинна скористатися позитивними процесами глобалізації інституційних ринків і максимально інтегруватися в міжнародну ринкову систему. Однак Україна може стати рівноправним партнером у міжнародному співробітництві тільки шляхом інтеграції національної інвестиційної моделі у світову, поглиблення відповідно до міжнародних критеріїв лібералізації усіх сфер економічної діяльності. Такий підхід має стати основою інвестиційної привабливості української економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губайдулина Ф. Прямые иностранные инвестиции, деятельность ТНК и глобализация / Ф. Губайдулина // *Мировая экономика и междунар. отношения.* – 2003. – № 2. – С. 42–47.
2. Иноземцев В. Глобализация: наивная мечта 20 века / В. Иноземцев // *Финансист.* – 2005. – № 5. – С. 41–43.
3. Інституційні основи інноваційного розвитку економіки / [за заг. ред. В. С. Новицького]. – К.: КНТ, 2008. – 360 с.
4. Коюда В. О. Основи інвестиційного менеджменту / Коюда В. О., Лепейко Т. І., Коюда О. П. – К.: Кондор, 2008. – 340 с.
5. Крейдич І. Інвестиційна політика як основа моделі економічного зростання: [монографія] / І. Крейдич. – К.: МОН України, НТУУ «КПІ», 2008. – 380 с.
6. Проблеми і перспективи інтеграції України до міжнародного інвестиційного ринку: [монографія] / С. В. Захарін / НАН України. Об'єднаний інститут економіки НАН України. – К., 2004. – 166 с.

Рецензенти: Іванов М. С. – д.політ.н., професор;
Ємельянов В. М. – к.т.н., доцент

© *Корецький М. Х., 2010*

Стаття надійшла до редколегії 03.11.2010 р.